

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ
АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ВОЛИНО-
ПОДІЛЬСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ
(перша пол. I тис. н.е.)

Дослідження пам'яток першої половини I тис. н.е. на Волино-Подільському пограниччі розпочалося наприкінці XIX ст., коли тут було відкрито ряд поселень і могильників того часу. У більшості випадків вони були знайдені випадково, а їх вивчення мало спорадичний характер. Першою пам'яткою, на якій проводили широкі дослідження, було багаточарове поселення в Неслухові Буського р-ну Львівської обл. Його розкопки започаткував у 1898-1899-х роках професор Львівського університету К. Гадачек. Згідно з опублікованими в 1900 р. звітами, було виявлено 18 житлових та кілька господарських споруд.¹ Однак рівень тогочасних методів польових досліджень не дав змоги К. Гадачеку правильно зорієнтуватися в стратиграфії пам'ятки. Зокрема, дослідник відніс до культури полів поховань матеріали кількох хронологічних періодів, у тому числі раннього середньовіччя та Київської Русі.

---

1. Hadaczek K. Z badań archeologicznych w dorzeczu Bugu: Grabarka Niestuchowska // Teeka konserwatorska. -Lwów, 1900. -S. 48-59; 71-86.

Дослідження пам'яток першої пол. 1 тис. н.е. на Волино-Подільському пограниччі тривали й на початку 1930-х років. У 1930 р. М.Ю. Смішко розкопує тілопальний могильник у Гриневі Пустомитівського р-ну Львівської обл. Знайдені матеріали виявилися аналогічними до речей, виявлених І.Коперніцьким під час розкопок у 1889-1890 рр. могильника біля с. Верхня Липиця Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. На підставі досліджень Верхньо-липицького та Гринівського могильників, а також матеріалів з деяких інших випадково відкритих пам'яток (Заліски, Звенигород) М.Ю. Смішко публікує монографію, в якій порушує проблему науково-історичної інтерпретації липицької культури, визначає територію поширення, хронологію та причини занепаду. Її носіями він вважає племена гето-дакійського походження.¹

У цей же час М. Смішко та Т. Сулімірський проводять дослідження ще одного гринівського некрополя. Було знайдено ліпну урну з кальцинованими кістками, грушоподібну чорнолощену посудину з вушком, обрядово зігнутий меч, уламки умбона, наконечники списів, шпору, пряжки та ін. На думку М.Ю. Смішка, виявлені предмети відносяться до тієї ж групи, що й матеріали з Гаць, Кристинополя, Добростанів та ін. Автор вважав, що

---

1. Smiszko M. Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej. -Lwów, 1932. -S. 177-178.

населення, яке залишило ці пам'ятки, було вандалами і тому для його характеристики вживає термін "культура вандальська".¹ Дослідник вперше звернув увагу на різноманітність пшеворських ("вандальських") старожитностей Західного Побужжя та Верхнього Подністров'я. Він пояснював це тим, що населення, яке їх залишило, проникло в Західне Побужжя з території Повіслення ще в пізньолатенський час, тоді як Верхнє Подністров'я було заселене дещо пізніше з Надсяння.²

В середині 1930-х років на Волино-Подільському пограниччі були відкриті могильники вельбарської культури. Один із них виявлено під час господарських робіт у м.Шумську Тернопільської обл. У фондах Варшавського державного археологічного музею збереглася частина знайдених предметів: 6 глиняних посудин, орнаментоване пряслице, 2 фрагменти кістяного гребеня, 6 кусочків бурштину і 5 уламків стінок посуду.³ Як згодом зауважив М.Ю. Смішко, аналогії до окремих типів посуду з могильника відомі у вельбарських поховальних комплексах

---

1. Smiszko M. Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego... -С. 69-111.

2. Там же. -С. 109-110.

3. Piętka-Dąbrowska T. Przyczynki do znajomości okresu od I do VI w. n.e. z międzyrzecza Dniepru i Bugu // WA. -Warszawa, 1961. - Т. XXVII. -З.2. -S.219. -Tabl. XLVI:2-7,9.

з Дерев'яного, Дитинич і Брест-Трішина.¹

У 1935 р. поблизу с. Рудка Кременецького р-ну Тернопільської обл. під час будівництва дороги було виявлене одиночне захоронення. Розкопками А. Цинкаловського встановлено, що це тілопокладення з багатим поховальним інвентарем. На його думку, пам'ятка походить з часів "великого переселення народів" і була залишена готами.² Типологічну характеристику виявлених матеріалів зробив А. Коковський, вказавши на шляхи надходження такого роду предметів.³

У 1940 р. М.Ю. Смішко, а в повоєнний період (1956) М.О. Тіханова проводили розкопки на багатошаровому поселенні у Вікнинах Великих Збараського р-ну на Тернопільщині (ур. Глибока долина). Результати досліджень 1940 р. були частково опубліковані в статті М.Ю. Смішка, де описуються залишки трьох наземних жител, ліпний та

---

1. Смішко М.Ю. Пам'ятки типу Дитиничі // Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час. - К.: Наук. думка, 1976. - С. 90.

2. Cynkałowski A. Grob gocki z epoki rzymskiej ze wsi Rudka pow. Krzemienieckiego // Życie Krzemienieckie. - Krzemieniec. - 1936. - №8-9. - S. 349-353.

3. Kokowski A. W 60-lecie odkrycia grobu "księżęcego" w miejscowości Rudka na Wołyniu // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і Волинь (Матеріали ІХ наукової історико-краєзнавчої міжнародної конференції). - Луцьк: Надстир'я, 1998. - С. 157-160.

гончарний посуд, знаряддя праці та побуту. На підставі виявлених матеріалів дослідник робить висновок про наявність на пам'ятці культурних шарів кількох поселень: гальштатського часу, культури полів поховань, куди він відніс також й пшеворські матеріали, та ранньофеодального періоду.¹

У повоєнний час джерельна база для вивчення старожитностей Волино-Подільського пограниччя першої половини 1 тис. н.е. поповнилася новими пам'ятками. У 1946 р. М.Смішко продовжив розпочаті К.Гадачеком розкопки в Неслухові. Дослідження підтвердили існування на поселенні декількох культурних шарів, зокрема культури полів поховань та ранньофеодального часу. За опублікованим в 1949 р. звітом про розкопки, було виявлено житло, дві ями, печі, вогнище і значну кількість ліпної та гончарної кераміки. Весь комплекс знахідок автор досліджень відносить до періоду полів поховань.² На основі матеріалів досліджень Неслухівського поселення, а також аналогій з території південно-східної Польщі, Сілезії та Познаньщини М. Смішко припускав можливість переростання культури полів поховань у старожитності ранньофеодального періоду. Отже, він вважав за доцільне датувати верхню хронологічну межу цієї культури

---

1. Смішко М.Ю. Селище доби полів поховань у Вікнинах Великих // Археологія. -К., 1947. -Т.І. -С. 111-117.

2. Смішко М.Ю. Звіт про дослідження селища періоду "полів поховань" в Неслухові в 1946 р. //АП УРСР. -К., 1949. -Т.І.-С. 189-205.

VI ст. н.е., а можливо, й пізнішим часом.¹

У 1947 р. М.Ю. Смішко були виявлені залишки трьох наземних жител на поселенні біля с. Костянець Дубнівського р-ну на Рівненщині. На підставі знахідок сірої гончарної кераміки дослідник датує пам'ятку IV ст. н.е.²

У 1948 р. Дубнівсько-Кременецькою експедицією в складі Н.П. Амбургер та М.О. Островського виявлено ще одне поселення цього часу на околиці с.Суховоля Бродівського р-ну Львівської обл. Матеріали досліджень опублікував у 1952 р. М.Ю. Брайчевський.³

У 50-х роках вивчення пам'яток I тис. н.е. на Волино-Подільському пограниччі стає більш інтенсивним. На ряді поселень та могильників проводять стаціонарні розкопки великими площами. Зокрема, в 1953-1955 рр. І.К. Свешніков досліджує могильники в Звенигороді (ур. Гоева гора, Загумінки) та Болотні Перемишлянського р-ну Львівської обл. В результаті у Звенигородському могильнику виявлено 20, а в Болотнянському 6 поховань, які супроводжувалися керамікою, прикрасами, знаряддями, побутовими речами, а в окремих

---

1. Смішко М.Ю. Звіт про дослідження селища... -С. 204.

2. Смішко М.Ю. Дослідження пам'яток культури полів поховань в західних областях УРСР у 1947 р. //АП УРСР. -К., 1952. -Т.ІІІ. -С. 365-377.

3. Брайчевський М.Ю. Розвідка слов'янських пам'яток на Волино-Подільському прикордонні //АП УРСР. -К., 1952. -Т.ІІІ. -С. 403.

випадках - предметами озброєння. Матеріали досліджень були опубліковані в невеликій статті у 1957 р. На думку дослідника, виявлені поховання відносяться до липицької культури, а нехарактерний для липицького населення звичай покладення в могилу зброї є впливами пшеворської культури.¹

Питання культурної приналежності та хронології поховань Звенигородського могильника (ур. Гоева гора) торкнулася Л.В. Вакуленко. Вона, зокрема, вважає, що до ранньоримського часу в могильнику відноситься тільки 5 захоронень. Решта, за браком поховального інвентаря та у зв'язку з західною орієнтацією кістяків, датується XI-XIII ст.²

З середини 50-х років вивченням черняхівської культури на Волино-Подільському пограниччі займається В.Д. Баран. У 1954-1956 рр. він проводить розкопки на пам'ятці поблизу с. Черепин Пустомитівського р-ну на Львівщині, де було виявлено липицьке та черняхівське поселення. Результатам досліджень автор присвятив спеціальну монографію, в якій стверджує, зокрема, що липицька та черняхівська культури є

---

1. Свешников И.К. Могильники липицкой культуры в Львовской области (раскопки у с. Звенигород и Болотное) //КСИИМК. - М., 1957. -Вып. 68. -С. 63-74.

2. Вакуленко Л.В. Этнокультурная ситуация в Верхнем Поднестровье в I-II вв. н.э. //Древние славяне и Киевская Русь. -М.: Наук. думка, 1989. -С. 26.

різними в етнокультурному відношенні.¹

Під час розкопок у Черепині В.Д. Баран звернув увагу, що частина виявленої кераміки подібна до пшеворського посуду з Незвиська, Вікнин Великих, Коліна і Пшеворська.² Згодом на цьому ж поселенні Л.І.Крушельницька дослідила житло та господарську яму пшеворської культури.³

У 1955 р. внаслідок господарських робіт у с.Чижикив Пустомитівського р-ну Львівської обл. було знайдено кілька бронзових та глиняних посудин. На місці знахідок експедицією під керівництвом М.Ю. Смішка були проведені охоронні розкопки, якими виявлено рештки кістяка, а також багатий супровідний матеріал. Результати дослідження знайшли відображення в публікації, в якій дослідник розкрив особливості поховання, його культурну приналежність, охарактеризував поховальний інвентар та хронологію пам'ятки.⁴

Тоді ж у Чижикові відкрито й поселення черняхівської культури. Розвідковими дослідженнями В.Д. Барана на ньому

---

1. Баран В.Д. Поселения первых столетий нашей эры біля села Черепин. -К.: Вид-во АН УРСР, 1961. -С. 9-19, 93-98.

2. Баран В.Д. Поселення перших столетий нашей эры... -С. 53-55.

3. Козак Д.Н. Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі. -К.: Наук. думка, 1984. -С. 84-85.

4. Смишко М.Ю. Богатое погребение начала нашей эры в Львовской области //СА. -М., 1957. -№1. -С. 238-243.

виявлено два заглиблені житла, стільки ж господарських ям, фрагменти кераміки. Залишки ще двох житлових споруд простежено в стінках силосних траншей.¹

У 1957-1961 рр. В.Д. Баран провів широкі розкопки на черняхівському поселенні Ріпнів-ІІ Буського р-ну Львівської обл. Було досліджено 28 жител, 35 ям, гончарну піч та кілька вогнищ за межами споруд.² Ще два житла цього ж часу виявлені на поселенні Ріпнів-ІІІ³. В 1952-1960 рр. він же досліджує черняхівське селище в Ракобутах. Результати багаторічної роботи були опубліковані в кількох ґрунтовних працях.⁴ На основі дослідження поселень у Ріпневі та Ракобутах В.Д. Баран дійшов висновку, що вони належать до локальної групи пам'яток черняхівської культури, поширеної у верхів'ях Західного Бугу і Дністра.⁵

Вивчення керамічного виробництва з пам'яток у Черепині, Неслухові, Ріпневі-ІІ, а також в Луці Врублівецькій на Дністрі

---

1. Баран В.Д. Черняхівська культура (за матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу). -К.: Наук. думка, 1981 -С. ІІ.

2. Баран В.Д. Памятники черняховской культуры бассейна Западного Буга // МИА СССР. -М., 1964. -№116. -С. 213-250.

3. Баран В.Д. Черняхівська культура... - С. 11.

4. Баран В.Д. Поселення 1 тис.н.е. в с. Ракобути на Західному Бугу // МДАПВ. -К., 1962. -Вип. 4. -С. 80-91; його ж: Памятники черняховской культуры бассейна Западного Буга... -С. 213-253.

5. Баран В.Д. Памятники черняховской культуры бассейна Западного Буга... -С. 252.

було покладено в основу узагальнюючої праці В.Д. Барана, яка характеризує ліпний посуд черняхівської культури. Автор висловлює припущення про його типологічну близькість до ліпної кераміки третьої чверті 1 тис. н.е., звертає увагу на їхні спільні риси.¹

З 1960-х років на Волино-Подільському пограниччі розпочинаються розкопки могильника поблизу с.Чеснівський Раковець Збараського р-ну Тернопільської обл. Могильник відкрито у 1961 р. під час земляних робіт. У 1962-1963 рр. пам'ятку досліджували І.С. Винокур та М.І. Островський. Роботи були продовжені у 1985 р. О.А. Гей, а в 1989 р. В.І. Івановським. Результати подані в кількох публікаціях.²

Усього на могильнику досліджено 27 захоронень біритуального характеру. Поховальний інвентар характеризується переважно гончарним посудом, предметами побутового характеру, прикрасами та ін. За І.С. Винокуром пам'ятка відноситься до черняхівської культури, однак

---

1. Баран В.Д. До питання про ліпну кераміку культури полів поховань черняхівського типу у межиріччі Дністра і Західного Бугу // МДАПВ. -К., 1961. -Вип.3. -С. 77-87.

2. Винокур И.С., Островский М.И. Раковецкий могильник //МИА СССР. -М., 1967. -№139. -С. 148; Гей О.А. Могильник у с.Раковец (раскопки 1985 г.) //Раннеславянский мир: материалы и исследования. -М.: Наука, 1990. -С. 109-118; Ivanovski V.I., Kokowski A. Nowe badania na cmentarzysku z młodszego okresu rzymskiego w Rakowcu na Podolu //SA. -Kraków, 1995. -Т.XLVII. -S.221-235.

частина ліпної кераміки з поховань має аналогії серед пшеворських та зарубинецьких матеріалів.¹ На думку В.Івановського та А.Коковського, захоронення в Чеснівському Раковці належать до вельбарської культури.²

У 1960-х роках проведені планомірні дослідження поселень липицької культури. Так під час розкопок 1964-1965 рр. у Черепині Л.І. Крушельницька виявила кілька об'єктів з липицькими матеріалами. Результати досліджень були частково опубліковані лише у 1975 р.³ У 1966 р. вона відкрила житло та кераміку цього ж часу на поселенні поблизу с.Лагодів Перемишлянського р-ну на Львівщині.⁴

Широкомасштабні дослідження липицьких пам'яток проводяться безпосередньо в районі Гологірського горбогір'я. Зокрема, в 1965 р. В.П. Савич відкрив поселення в с. Ремезівці Золочівського р-ну Львівської обл. Тоді ж В.Д. Бараном та В. М. Цигиликом на ньому були здійснені розвідкові дослідження.⁵ В 1966-1968 рр.

---

1. Винокур И.С., Островский М.И. Раковецкий могильник... -С. 158.

2. Ivanovski V.I., Kokowski A. Nowe badania na cmentarzysku... -S. 232.

3. Цигилик В.М. Населення Верхнього Подністров'я перших століть нашої ери. -К.: Наук. думка, 1975. -С. 26-27.

4. Там же. -С. 32-33.

1. Баран В.Д., Цигилик В.М. Дослідження поселення першого тисячоліття н.е. у верхів'ях Золотої Липи //Середні віки на Україні. -К., 1971. -Вип.І. -С. 65-75.

розкопки на поселенні проводила Липицька археологічна експедиція під керівництвом В.М. Циглика.¹ В процесі робіт виявлено 17 жител, стільки ж ям, залізоплавильні горни, велику кількість ліпної та гончарної кераміки. Поряд з керамічними матеріалами липицької культури на поселенні знайдено посуд зарубинецького та пшеворського типу. Результати досліджень були опубліковані в ряді статей,² на основі яких В.М. Циглик робить висновок, що в Ремезівцях протягом довгого часу співіснувало населення названих археологічних культур.³

У 1966 р. під час розвідкових досліджень Л.І.Крушельницька відкрила поселення липицької культури біля с. Майдан Гологірський Золочівського р-ну Львівської обл. Тоді ж пам'ятка була обстежена Дністрянською ранньослов'янською археологічною експедицією під

---

1. Цыгылык В.Н. Поселение возле села Ремезовцы Львовской области (I в. до н.э.-III в. н.э.) //СА. -М., 1971. -№2. -С. 157-165.

2. Циглик В.М. Пам'ятка перших століть н.е. у верхів'ях Золотої Липи //Матеріали 2-ї Подільської історико-краєзнавчої конференції. -Львів: Каменяр, 1968. -С. 114-116; його ж: Поселення в Ремезівцях - нове джерело для вивчення історії Верхнього Подністров'я перших століть н.е. //Матеріали 3-ї Подільської конференції. -Львів: Каменяр, 1970. -С. 112-113; його ж: Поселение возле села Ремезовцы... -С. 157-165; Баран В.Д., Циглик В.М. Дослідження поселення першого тисячоліття н.е. ... -С. 65-75.

3. Цыгылык В.Н. Поселение возле села Ремезовцы... -С. 165.

керівництвом М.Ю. Смішка. В 1969 р. роботи тут продовжує В.М. Цигилик. Виявлено житло, дві господарські ями, вогнище, посуд, знаряддя праці тощо. Як і в Ремезівцях, на поселенні також знайдено зарубинецьку кераміку. Матеріали з Майдану Гологірського були детально опрацьовані В.М. Цигиликом в статті, а також в окремій монографії, присвяченій вивченню липицької культури у Верхньому Подністров'ї.¹

Протягом 1970-1980 рр. систематично досліджує пам'ятки перших століть нашої ери на території Волино-Подільського пограниччя Д.Н. Козак. В 1973-1975 рр. він проводить розкопки поселення в Підберізцях Пустомитівського р-ну Львівської обл., де було виявлено 16 жител, кілька господарських споруд та ям, зібрано значну кількість кераміки, виробів з металу, кістки тощо.²

У 1975 р. під керівництвом Д.Н. Козака досліджуються поселення в Чишках, Зубрі та Соکیلниках. Тоді ж були проведені розкопки на Гринівському (ур. Загуменки) та Звенигородському (ур. Садиба Великача) могильниках, де в першому випадку відкрито 6, а в другому - 25 поховань,

---

1. Цигилик В.М. Дослідження поселення в Майдані Гологірському на Львівщині // Археологія. - К., 1973. - №9. - С. 83-90; його ж: Населення Верхнього Подністров'я... - 176 с.

2. Козак Д.Н. Раскопки в с. Подберезцы // АО 1974 г. - М.: Наука, 1975. - С. 293; його ж: Поселение пшеворской культуры в с. Подберезцы // АО 1975 г. - М.: Наука, 1976. - С. 338-339.

знайдено багатий керамічний та металевий (мечі, наконечники списів, ножі, фібули тощо) матеріал. У Звенигороді (ур. Загорода) Д.Н. Козак розкопує липицьке і пшеворське поселення.

Отримані результати були опубліковані в кількох ґрунтовних працях.¹ Дослідник припускає можливість мирного співіснування на території Волино-Подільського пограниччя різноетнічних груп липицького та пшеворського населення. Це явище автор підтверджує матеріалами з поселення в Звенигороді.² У наступні роки Д.Н. Козак продовжує розкопки в Сокільниках.

Широкими площами досліджуються поселення в Підбірцях і Пасіках Зубрицьких. Одночасно проводяться розвідки на пшеворських пам'ятках в Комарно, Твіржі, Давидові, Жирівці тощо. Багаторічне вивчення

---

1. Козак Д.Н. Могильник пшеворської культури поблизу с. Гринів на Верхньому Подністров'ї // Археологія. - К., 1985. - №52. - С. 52-64; його ж: Могильник початку нашої ери у с. Звенигороді на Львівщині // Археологія. - К., 1978. - №25. - С. 96-107; Козак Д.Н., Орлов Р.С. Обкладка ножен меча из погребения №3 в с. Гринев // Новые памятники древней и средневековой художественной культуры. - К.: Наук. думка, 1982. - С. 104-115.

2. Козак Д.Н. Могильник початку нашої ери у с. Звенигород... - С. 106.

пшеворських старожитностей було підсумоване Д.Н. Козаком в ряді статей і публікацій.¹ Узагальнюючою роботою стала монографія, присвячена дослідженню пшеворської культури у Верхньому Подністров'ї та Західному Побужжі.² Результати досліджень дали підстави Д.Н. Козаку виділити волино-подільську локальну групу пшеворської культури, згодом перейменовану в зубрицьку культуру.³

---

1. Козак Д.Н., Боднарчук А.А., Кучинко М.М., Пенцак В.А. Раскопки поселения пшеворской культуры в с. Сокольники //АО 1976 г. -М.: Наука, 1977. -С. 306-307; Козак Д.Н. Раскопки памятников пшеворской культуры на Днестре //АО 1978 г. -М.: Наука, 1979. -С. 339-340; його ж: Исследования в с. Пасеки Зубрецкие //АО 1979 г. -М.: Наука, 1980. -С. 283-284; його ж: Підберізці - поселення пшеворської культури на Львівщині // Археологія. -К., 1977. -№23. -С. 71-78; його ж: Поселення пшеворської культури поблизу с.Сокільники-І в Наддністров'ї // Археологія. -К., 1983. -№43. -С. 43-52 та ін.

2. Козак Д.Н. Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі... -132 с.

3. Козак Д.Н. Пшеворская культура в междуречье Днестра и Западного Буга //Проблемы этногенеза славян. -К.: Наук. думка, 1978. -С. 72-91; його ж: Памятники рубежа и первых веков нашей эры в Поднестровье и Западном Побужье //Славяне на Днестре и Дунае. -К.: Наук. думка, 1983. -С. 77-105; його ж: Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі... -С. 49; його ж: Етнокультурна історія Волині (І ст. до

Практично повністю вивченим на сьогодні є липицький морильник в Болотні (ур. Оселища). В 1977 та 1985-1986 рр. його досліджував В.М. Цигилик. Результати розкопок 80-х років неопубліковані. Про дослідження 1977 р. є дві невеликі публікації, в яких дана інформація про 24 тілопальні поховання, 2 тілопокладення та супровідний інвентар.¹ Могильник датовано I-II ст. н.е.

Нові матеріали до проблеми поширення племен липицької культури на Волино-Подільському пограниччі дали розкопки В.М. Цигилика на поселеннях у с. Водники (1979) та Липівці (1985, 1987-1988) Перемишлянського р-ну Львівської обл. З опублікованих звітів відомо, що у Водниках виявлено 3 житла, вогнище та керамічний матеріал, серед якого трапляються фрагменти посуду пшеворської

н.е. - IV ст. н.е. -К.: Наук. думка, 1991. -С. 67-69; його ж: Пам'ятки давньої історії Волині у с. Линів. -Київ; Луцьк; Львів: Вид-во Рятівної археологічної служби, 1994. -С. 5; його ж: Волинь і Галичина в ранньоримський час //Тези доповідей української делегації на VI Міжнародному конгресі слов'янської археології. -К.: Вид-во Інституту археології НАН України, 1996. -С. 27.

1. Цыгыльк В.Н. Могильник липицької культури у с. Болотня Львовской області //Археологические исследования на Украине в 1976-1977 гг. -Ужгород, 1978. -С.91-92; Опрыск В.Г., Цыгыльк В.Н. Исследования у с. Болотня на Львовщине //АО 1977 г. -М.: Наука, 1978. -С. 365.

культури.¹ У Липівцях розкопано чотири житлові споруди, кілька господарських об'єктів, гончарний, залізоплавильні горни та характерний для липицької і зарубинецької культур посуд. На основі досліджень В. М. Циглик робить висновок, що поселення в Липівцях, Ремезівцях, Майдані Гологірському та Вороняках становлять одну групу пам'яток, на яких присутні матеріали дакійського і слов'янського етносів.²

З середини 1970-х років на території Волино-Подільського пограниччя активізується вивчення пам'яток черняхівської культури. У 1976 р. у зв'язку з будівництвом житлового масиву на південній околиці Львова (Сокільники), неподалік згадуваної пшеворської пам'ятки, експедицією під керівництвом Д. Н. Козака досліджене черняхівське поселення. Виявлено залишки наземного житла, господарську яму, майстерню для виготовлення гончарного посуду та велику кількість фрагментів переважно гончарної кераміки.³ На основі

---

1. Цыгылык В.Н. Новое поселение липицкой культуры на Львовщине // АО 1979 г. -М.: Наука, 1980. -С. 347-348; його ж: Липицьке поселення в с.Водники на Львівщині //Materiały i sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. -Rzeszów, 1997. -Т.XVIII. -S. 105-112.

2. Циглик В.М. Поселення липицької культури поблизу с. Липівці на Львівщині //МДАПВ. -Львів, 1995. -Вип.6. -С. 127-139.

3. Козак Д.Н., Боднарчук А.А., Кучинко М.М., Пенцак В.А. Раскопки поселения пшеворской культуры в с. Сокольники... -С.307;

розкопок у Сокільниках, а також інших пам'ятках, де було знайдено пшеворські, зубрицькі та черняхівські матеріали, дослідник піднімає проблему переростання зубрицької культури в черняхівську.¹ В цей же період В.М. Цигилик досліджує черняхівські поселення в Тарасівці (1978) Пустомитівського, Свіржі (1978-1979) Перемишлянського р-нів Львівської обл., Л.І. Крушельницька в Крутневі (1984) Кременецького р-ну Тернопільської обл. В 1983-1985 рр. В.М. Цигилик та В.І. Івановський проводять розкопки на Неслухівському поселенні. Результати досліджень вміщені в ряді статей та інших публікацій.²

Підсумком багаторічних досліджень черняхівської культури у Верхів'ях Дністра та Західного Бугу стала

Козак Д.Н. Поселення черняхівської культури поблизу м.Львова //Археологія. -К., 1990. -№2. -С. 130-135.

2. Козак Д.Н. Пшеворська і черняхівська культури у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі //Археологія. -К., 1982. -№37. -С. 31-48.

3. Цыгылык В.Н. Раскопки у с. Тарасовка на Львовщине //АО 1978 г. -М.: Наука, 1979 -С. 417; Цыгылык В.Н., Грибович Р.Т. Поселение черняховской культуры у с. Свирж //АО 1979 г. -М.: Наука, 1980. -С. 348; Цигилик В.М. Про локальні особливості черняхівського поселення в селі Свірж //Studia archaeologica. -Львів, 1993. -№1. -С. 35-41; Крушельницькая Л.И.Исследования на Львовщине //АО 1985 г. -М.: Наука, 1987. -С. 354; Цыгылык В.Н., Ивановский В.И. Поселение у с.

монографія В.Д. Барана. Автор аналізує матеріальну та духовну культуру черняхівського населення, порушує питання її походження, локальних відмінностей, етнічної приналежності тощо. На підставі порівняльного аналізу матеріалів з черняхівських пам'яток В.Д. Баран виділяє локальну групу черняхівської культури в межиріччі Верхнього Дністра та Західного Бугу. Дослідник доходить висновку, що саме на її основі сформувалися слов'янські старожитності другої половини 1 тис. н.е., відомі в археологічній науці як празька культура.¹

З початку 90-х років Б.С. Строцень проводить широкі розкопки на поселенні пізньоримського часу поблизу с.Кобиля Збараського р-ну на Тернопільщині. З 1991 по 1995 рік тут було розкрито близько 1000 кв. м площі, виявлено 4 житла, декілька вогнищ і печей за межами будівель, господарську споруду, майстерню з обробітку металу та дві ями. Результати досліджень опубліковані в декількох статтях.² Як вважає їх

Неслухов //АО 1983 г. -М.:Наука, 1985. -С. 369; Ивановский В.И. Исследования в с. Неслухов на Львовщине //АО 1985 г. - М.: Наука, 1987. -С. 333-334; Циглик В.М. Нові дослідження поселення в Неслухові //Materiały i sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. -Rzeszów, 1996. -Т.XVII. -S. 283-289; його ж: Нові пізньочерняхівські житла на Львівщині //Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян. -Київ; Львів: Рятівна археологічна служба, 1997. -С. 104-110.

1. Баран В.Д. Черняхівська культура... -264 с.

2. Строцень Б. Майстерня по обробці металу на вельбарсько-чер-

автор, виявлені матеріали відносяться до вельбарської та черняхівської культур. Великі розміри пам'ятки, на думку Б.С. Строцень, свідчать про те, що поселення в Кобилях відіграло визначну роль у регіоні, зокрема могло бути племінним центром.¹

У 1992 р. Рятівною археологічною службою Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України під час охоронних робіт в історичній частині Львова (Краківське передмістя) досліджено залишки житлової споруди черняхівської культури. На основі кераміки пам'ятка віднесена до V ст. н.е.²

З початку 80-х років розвідками археологічних пам'яток у верхів'ях р.Ікви займається автор. Їх результати вміщені в

няхівському поселенні біля с. Кобиля на Тернопільщині // Населення Пруто-Дністровського межиріччя та суміжних територій у другій половині I - поч. II тис. н.е. - Чернівці, 1994. - С. 68-70; його ж: Ремесла на поселенні III-IV ст. біля с. Кобиля // Матер. IX історико-краєзнавчої конф. - Кам'янець-Подільський, 1995. - С. 107-108; його ж: Деякі підсумки дослідження поселення пізньоримського часу біля с. Кобиля // Минуле і сучасне Волині... - С. 196-197; його ж: Житла пізньоримського часу у південно-західній Волині та Західному Поділлі // ЗНТШ. Праці археологічної комісії. - Львів: НТШ, 1998. - Т. ССХХV. - С. 305-317.

1. Строцень Б. Деякі підсумки дослідження поселення... - С. 197.

2. Івановський В. Археологічні дослідження Львова у 1992 році // Studia archeologica. - Львів, 1993. - №1. - С. 75.

кількох публікаціях краєзнавчого та науково-популярного характеру.¹ В 1995-1998 рр. експедиціями Бродівського краєзнавчого музею та Львівського університету ім. Івана Франка під керівництвом Я.Онищука проводилися розвідкові розкопки на поселеннях 1 тис. н.е. поблизу м. Броди, сіл Гаї, Суховолі, Дудин, Накваша та Попівці Бродівського р-ну Львівської обл.² Так у Попівцях було виявлено залишки напівземлянкового житла, наземну господарську споруду, а також значний липицький та зубрицький керамічний матеріал. Результати розвідки опубліковані в Наукових записках Львівського історичного музею.³ На основі досліджень

-
1. Список пам'яток історії та культури Бродівського р-ну та закріплених за ними шефських організацій. -Броди, 1983. -С. 22,23,31,33; його ж: Іванкові голівки //Наука і суспільство. -К., 1989. -№11. -С. 35-37; його ж: Нові археологічні пам'ятки у верхів'ях р. Ікви //Науково-практична конференція "Історичними шляхами Брідщини": Тези доповідей. -Броди, 1993. -С. 22-23.
  2. Онищук Я.І. Археологічні розвідки на Брідщині //Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 р. -Львів: Фіра-Люкс, 1996. -С.57; його ж: Нові дані до археологічної карти Волино-Подільського пограниччя // Археологічні дослідження Львівського університету. -Львів, 1997. -Вип.2. -С.33-46; його ж: Нові матеріали до вивчення пам'яток черняхівської культури у верхів'ях р. Ікви //Волино-Подільські археологічні студії. -Львів: НФВ "Українські технології", 1998. -Ч.1. -С.212-221.
  3. Онищук Я.І. Поселення перших століть нової ери у верхів'ях р.Ікви // Наукові записки ЛІМ. -Львів, 1998. -Вип. VII. -С.186-199.

висловлено припущення, що на поселенні в І Юпівцях відбулося зіткнення верхньодністровських племен липицької культури з волинським населенням зубрицької культури. Знайдений на території пам'ятки римський динарій Гальби засвідчує, що цей процес міг відбутися приблизно на рубежі I-II ст. н.е.¹

Під час розвідкових розкопок 1997 р. у Накваші було частково досліджено дві житлові споруди наземного та заглибленого типу пізньоримського часу. На підставі виявлених матеріалів, здебільшого кераміки, були зроблені попередні висновки про їх причетність до вельбарської і черняхівської культур.² У 1998 р. Бродівським загonom археологічної експедиції Львівського державного університету ім. І. Франка під керівництвом автора статті на місці наземного житла закладено розкоп більшої площі. Результати досліджень підтвердили приналежність споруди до вельбарської культури.³

Проблеми етнокультурної історії Волино-Подільського пограниччя, а також місце і значення в ній пам'яток першої половини I тис. н.е. окресленого району тою чи іншою мірою розглядалися дослідниками в ряді монографій і статей загального характеру. Значну роботу в теоретичному обґрунтуванні

---

1. Онищук Я.І. Поселення перших століть... -С. 198.

2. Онищук Я.І. Нові матеріали до вивчення пам'яток... -С.212-213.

3. Онищук Я.І., Довгань П.М. Археологічні розкопки у верхів'ях р.Ікви //Археологічні відкриття в Україні 1997-1998 рр. -К., 1998. -С. 119-121.

етнокультурних процесів, які проходили в першій пол. I тис. н.е. на Волино-Подільському пограниччі, провів В.Д. Баран. На підставі узагальнення писемних, лінгвістичних, антропологічних та археологічних даних дослідник висунув концепцію визначної ролі в етногенезі слов'янського суспільства носіїв верхньодністровського локального варіанту черняхівської культури.¹

Неодноразово питання етнічної історії пограниччя порушував Д.Н. Козак. Вивчаючи липицькі пам'ятки, дослідник вважає неправомірним виділення їх в окрему археологічну культуру, обґрунтовуючи своє припущення подібністю липицьких старожитностей до матеріалів з дакійських пам'яток Румунії. Він припускає, що доцільніше об'єднати їх в липицьку групу дакійської культури як найбільш характерний культурно-етнічний тип пам'яток, що сформувався в контактній зоні.²

У процесі вивчення пшеворських та зубрицьких поселень

---

1. Баран В.Д. Становлення ранньослов'янських культур та основні шляхи розселення слов'ян // ЗНТШ - Львів, 1993. -Т. ССХХV. -С. 59-85; його ж: Слов'янські ранньосередньовічні культури та їхні підоснови // МДАПВ. -Львів, 1995. -Вип. 6. -С. 191-204; його ж: Давні слов'яни. -К.: Альтернативи, 1998.

2. Козак Д.Н. Липицкая культура // Этнокультурная карта территории Украинской ССР в 1 тыс. н.э. -К.: Наук.думка, 1985. -С. 34; його ж: Особливості культурогенезу на території Північно-Західної України у першій половині 1 тис. н.е. (за матеріалами пам'яток липицького типу) // Археологія. -К., 1990. -№4. -С. 43-55.

у Верхньому Подністров'ї та Західному Побужжі Д.Н. Козак дійшов висновку, що пам'ятки другої чверті 1 тис. н.е. лісостепової зони України сформувалися на основі зубрицького субстрату. У зв'язку з цим він припускає, що черняхівська культура є одним з етапів поступального розвитку зубрицьких (венедських) старожитностей.¹

Отже, історія дослідження пам'яток першої половини 1 тис. н.е. на Волино-Подільському пограниччі охоплює значний період. Проведено велику роботу з вивчення старожитностей різних археологічних культур, зроблено важливі висновки щодо їхньої етнічної інтерпретації. Результати опубліковані в монографіях, наукових статтях і публікаціях. Таким чином, зібрано та систематизовано багатий джерельний матеріал, який становить базу для вивчення етнокультурної історії першої половини 1 тис. н.е. не тільки Волино-Подільського пограниччя, а й суміжних з ним районів Верхнього Подністров'я та Західного Побужжя. На його основі уявляється можливим ширше дослідити матеріальну і духовну культури різноетнічного населення, що проживало на цій території, простежити характер його взаємозв'язків у контактній зоні, роль якої упродовж тривалого часу відігравало пограниччя між Поділлям і Волинню.

---

1. Козак Д.Н. Дуліби (пошуки генези) // Минуле і сучасне Волині... -С. 152.